

Виконавський аналіз другого концерту для фортепіано з оркестром Й. Брамса

Анотація. У статті проаналізований Другий фортепіанний концерт Й. Брамса щодо виконавських особливостей: фактурних, технічних, піаністичних. Здійснено порівняння інтерпретацій Концерту В. Горовицем/А. Тосканіні та С. Ріхтером/К. Кондрашиним. У дослідженні зроблено висновок, що цей твір потребує від музикантів високого виконавського рівня.

Ключові слова: фортепіанний концерт, Й. Брамс, соліст, диригент, симфонічний оркестр.

Abstract. The article analyzes the Second Piano Concerto by J. Brahms in terms of performance features: textural, technical, pianistic. We compared two interpretations of the Concerto by V. Horowitz/A. Toscanini and S. Richter/K. Kondrashin. The analysis of the J. Brahms' piano concerto, made in the article, enables us to do the following conclusions - it requires high performance skills.

Keywords: piano concerto, J. Brahms, soloist, conductor, symphony orchestra.

Постановка наукової проблеми. Творча спадщина Брамса є значним досягненням німецької культури другої половини XIX століття. Його неможливо віднести до одного стилю. Брамс наслідує класичні традиції і продовжує досягнення німецького романтизму. Як вважає К. Царьова, поєднання двох естетик, які пронизують світогляд і творчі принципи композитора, відбивається в стилістиці його творів [8, с.13-14].

Творчість романтика представлена основними музичними жанрами, значне місце серед них займає фортепіанна музика. Будучи чудовим піаністом, Брамс тонко відчував усі можливості фортепіано. Його фортепіанні твори органічні й оригінальні. Композитор створив свій самобутній стиль, заснований на традиціях німецької музики. Для його творів характерні інтонації, засновані на німецькій народній музиці. Яскраво проявляються в його творчості риси австрійської, чеської, угорської народної музики.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій. Творча спадщина Брамса привертає увагу дослідників. Це монографії К. Гейрінгера [2], Г. Дейтерса [3], М. Друскіна [4], С. Рогового [7], К. Царьової [8], у яких представлена характеристика творчості митця. Особливостям музичного мислення композитора присвячена стаття М. Зайцевої [5]. Вияву камерності у фортепіанних концертах Брамса присвячене дослідження Д. Кашуби [6].

Сучасним виконавцям бракує аналітичних досліджень творчості композитора. Це створює невідповідність між запитом виконавців на визначення інтерпретаційних особливостей творів для фортепіано та інформацією в науковій літературі. З огляду на вищевикладені чинники вважаємо звернення до представленої теми актуальним.

Мета дослідження – виявити принципи виконавської інтерпретації Другого концерту для фортепіано з оркестром Й. Брамса.

Виклад основного матеріалу. Інструментальна музика Й. Брамса охоплює широке коло образів, сповнених романтичних почуттів. Композитор широко використовував можливості сольного, камерного, симфонічного виконавства, поглиблюючи й розвиваючи принципи класичного мистецтва, реалістичні засоби виразності.

Творчість Брамса охоплює другу половину XIX ст., коли класичні цінності змінили романтичні ідеали. К. Царьова зазначає, що поєднання принципів класичного мистецтва й романтичного духу пронизує світогляд композитора й знаходить відображення в стилістичних особливостях його творів. Дослідниця не зводить творчість представника німецького романтизму до формули «класик за формою, романтик за змістом» [8, с.13-14].

Зазначені принципи є характерними й для фортепіанної музики композитора. Брамсом написано два фортепіанних концерти: №1 d-moll op.15, №2 B-dur op.83.

Другий концерт для фортепіано з оркестром (1881) можна вважати однією з перших брамсівських симфонічних партитур разом з «Серенадою» D-dur op.11, закінченою в тому ж році. Не дивлячись на гостроту драматургічного конфлікту в сонатному *Maestoso*, у ньому яскраво представлена лірична лінія, яка зумовила наявність камерних прийомів викладення музичного тематизму [6].

А. Буличова зазначає, що Другий концерт для фортепіано з оркестром Брамса досягає вагнерівського масштабу, а його характер визначає як *feierlich* (урочисто, святково) [1].

Прем'єра цього твору відбулась у Будапешті. Другий концерт, технічно складніший за Перший, одразу набув популярності. Брамс часто виконував його разом з Бюловим, міняючись з ним місцями за диригентським пультом і роялем.

Другий фортепіанний концерт композитор писав одночасно з Другою симфонією й скрипковим концертом. Це були роки визнання Брамса. Така піднесеність відображена у Другому фортепіанному концерті. У музиці відчувається оптимістичне світовідчуття, епічна широта. Буличова вказує на класичний характер Другого концерту. Однак наявність скерцо є нетиповою ознакою класичної моделі сонатно-симфонічного циклу. Таким чином Другий концерт як і Перший набув масштабу «романтичної симфонії» [1]. Завдяки цьому він «піднявся на найвищий щабель в ієрархії жанрів, служить не демонстрації віртуозності та розваг публіки, а висловом загальних ідей» [1].

Другий концерт складається з чотирьох частин. У першій відчувається оптимістичне ставлення до життя. Другу частину Буличова характеризує як «демонічне Скерцо, що викликає уявлення про ігри двох безтурботних велетнів» [1]. Третя частина передає філософсько-молитовний стан автора, а фінал стверджує оптимістичне ставлення до життя.

У порівнянні з Першим фортепіанна техніка Другого концерту «набула блискучої манери» [1]. Чималу роль відіграє ансамбль, він стає важливою складовою інструментальної цілісності.

Перша частина починається темою урочистого характеру. Одна з основних складових концертної партитури – ансамблевість заявлена у перших тактах *Allegro non troppo*.

В усіх частинах присутній принцип діалогу, реалізований на рівні кожної партії окремо, між солістом і групами (голосами) оркестру, солістом і оркестром. Основний жанровий принцип змагання відтворений у партитурі всього Концерту. Характерною особливістю є введення Брамсом жанру скерцо (друга частина), написаного в формі сонатного *allegro*. Третя частина є ліричною кульмінацією Концерту. Починається вона як і перша з двох монологів – оркестрового й фортепіанного, що мають характер філософського роздуму. У гнучкому поліритмічному монологі сольного інструменту Брамс розкриває свої роздуми. Принцип ансамблевого викладення музичного матеріалу реалізований саме в третій частині. Четверта частина підводить підсумок розвитку всього циклу. За жанровими традиціями фінал стверджує піднесений і радісний настрій.

Реалізація партитури Другого концерту Брамса вимагає від соліста й диригента відчуття «плеча один одного», знання усіх партій, особливостей їхньої інтерпретації.

Фортепіанна фактура потребує від піаніста технічної майстерності високого рівня. Фортепіанна партія насичена пасажами, подвійними нотами, акордовою фактурою, акордами *staccato*, *martellato*, подвійними октавами, проведенням мелодії в терцію, сексту, октаву. Характерною особливістю є швидка зміна цих формул, коли піаніст повинен легко й вправно перебудувати ігровий апарат на інший вид техніки. Додамо, що це відбувається в швидкому темпі, за винятком повільної третьої частини, де актуальним завданням є плавність звуковедення, кантиленність звучання. Зазначені піаністичні формули характерні для всіх фортепіанних опусів композитора. У Концерті вони реалізовані як квінтесенція піанізму Брамса.

Другий концерт Брамса є одним з найскладніших концертів фортепіанної літератури й визначає високий виконавський рівень соліста й диригента.

Проаналізуємо виконання Другого концерту для фортепіано з оркестром Брамса С. Ріхтером/К. Кондрашиним та В. Горовицем/А. Тосканіні. Обидві версії являють собою змістовні інтерпретації, глибокі прочитання авторського тексту. Так, виконання тандемом Горовіц/Тосканіні відрізняється ідеальним ансамблем, злагодженістю звучання, визначенням жанрових особливостей кожної частини. Тосканіні дуже чітко вибудовує драматургію усього циклу. Горовиць технічно бездоганно виконує фортепіанну партію. Його натхненна техніка служить засобом вираження сенсу музичного тексту. Піаністу підвладні всі технічні формули (пасажі, трелі, подвійні ноти, октави, акорди, стрибки, переноси рук). Спостерігаючи за Маестро, у слухача не виникає уявлення, що

фортепіанна партія є технічно складною – піаніст демонструє бездоганне виконання усіх технічних формул. Поряд з технічною досконалістю виконання Горовіц транслює тонке розуміння й ставлення до музики. Він повністю реалізує емоційну складову музики Брамса, наділяючи її глибокою емоційністю і одухотвореністю. Рояль під руками музиканта звучить тембрально виразно, в ліричних темах мелодія наче «говорить», розповідає про почуття її автора й виконавця. В цілому виконання Горовиця/Тосканіні відрізняється бездоганим вибудуванням партитури твору, відточеністю деталей, щирістю висловлювання, ідеальним ансамблем.

Виконання Другого концерту Брамса Ріхтером/Кондрашиним відрізняється емоційною напруженістю, часто твердою й чіткою атакою звуковидобування. Епізоди розвитку музичного матеріалу (розробка першої частини, головна партія й розробка другої частини) звучать емоційно напружено. А сольні проведення основних тем (побічна партія другої частини, основна тема третьої частини) Ріхтер підносить з ліричною теплотою та елегантністю. При цьому піаністу підвладні всі види техніки, з якими він справляється блискуче. У виконанні Ріхтера чітко окреслені переходи від однієї теми до іншої. Піаніст відзначає їх невеликим уповільненням і зміною характеру звуку. Грунтовний піанізм Ріхтера органічно поєднується з потужним звучанням оркестру.

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можна сказати, що Другий концерт для фортепіано з оркестром Брамса є одним з найскладніших прикладів цього жанру. Він вимагає від усіх музикантів виконавської майстерності високого рівня.

Обидві представлені інтерпретації Горовиця/Тосканіні й Ріхтера/Кондрашина є прикладом саме такого рівня майстерності. Виконання музикантів відрізняється технічною досконалістю, емоційної наповненістю, реалізацією жанрових особливостей концерту – змагання, діалогічності. Швидкі частини у виконанні Ріхтера/Кондрашина звучать повільніше в порівнянні з Горовицем/Тосканіні, оскільки виконання першого дуету відрізняється більшою щільністю звуку, ґрунтовністю. У трактуванні Горовиця/Тосканіні відчутна легкість, витонченість, філігранність звуку.

Представлена робота не вичерпує питань інтерпретації творів Брамса. Фортепіанна музика німецького романтика чекає на своїх дослідників.

Список використаних джерел:

1. Бульчева А. Фортепианный концерт №2 Й. Брамса. URL : https://www.belcanto.ru/rahms_concerto2.html (дата звернення 15.04.2021).
2. Гейрингер К. Иоганнес Брамс. М. : Музыка, 1965. 462 с.
3. Дейтерс Г. Иоганнес Брамс. М. : Библиолайф, 2009. 169 с.
4. Друскин М. Иоганнес Брамс. Л. : Музыка, 1988. 96 с.
5. Зайцева М. Особенности мышления Иоганнеса Брамса. *Траектория науки*. Международный электронный научный журнал. 2016. Т.2, №9 (14). С. 1.1-1.9. URL :

<https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-muzykalnogo-myshleniya-iogannesa-bramsa>
(дата звернення 15.04.2021).

6. Кашуба Д. Вияв камерності в жанрово-стильовому полі фортепіанних концертів Йоганнеса Брамса. *Аспекти історичного музикознавства*. Х., 2019. С. 207-222.
7. Роговой С. И. Письма Брамса. М. : Композитор, 2003. 496 с.
8. Царева Е. М. Иоганнес Брамс : монография. М. : Музыка, 1986. 383 с.